

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертаційну роботу Торб'яка Богдана Михайловича
**«Оцінювання привабливості та прогнозування розвитку
фармацевтичних ринків в регіонах України»,**

що подана на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

1. Актуальність, мета та завдання дослідження

Складовою динамічного розвитку економіки країни та її регіонів, а також умовою забезпечення її соціальної та економічної безпеки є ефективно функціонуючі товарні ринки, котрі дозволяють максимально використовувати ресурсний, виробничий, споживчий потенціали та потенціал ринкової інфраструктури. У цьому контексті актуальним є ґрунтовний аналіз чинників, котрі визначають особливості та закономірності формування регіональних ринків.

Значення фармацевтичного ринку в економіці регіону та держави є беззаперечним, адже наявність якісних і доступних фармацевтичних препаратів на ринку є передумовою задоволення попиту у відповідній продукції, зростання середньої очікуваної тривалості життя, покращення стану здоров'я населення. З позицій виробників та продавців фармацевтичної продукції виникає завдання пошуку шляхів оптимізації використання потенціалу регіональних ринків, розширення асортименту продукції та вихід на нові географічні ринки.

З урахуванням таких міркувань, дисертаційну роботу Торб'яка Б.М., метою якої є розроблення теоретико-методичного забезпечення та практичного інструментарію оцінювання ефективності та прогнозування розвитку фармацевтичних ринків в регіонах України, потрібно визнати актуальною, а її результати – такими, що заслуговують на увагу і подальше використання в практичній та науково-дослідній роботі.

Для досягнення поставленої мети в дисертації були поставлені та вирішені наступні завдання:

дослідити теоретичні положення функціонування регіональних фармацевтичних ринків;

визначити умови та основні тенденції розвитку регіональних фармацевтичних ринків;

виявити передумови та визначити рівні управління процесами формування фармацевтичних кластерів у регіональній економіці;

провести оцінювання впливу екзогенних та ендогенних чинників на розвиток регіональних фармацевтичних ринків;

узагальнити інструментарій маркетингових досліджень функціонування регіональних фармацевтичних ринків;

розробити модель оцінювання привабливості регіональних фармацевтичних ринків;

запропонувати моделі формування кон'юнктури фармацевтичного ринку; сформувати підхід до кластерного аналізу регіональних фармацевтичних ринків;

розробити систему підтримки прийняття рішень щодо визначення шляхів підвищення ефективності функціонування фармацевтичного ринку.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» Міністерства освіти і науки України у межах виконання теми «Моделювання процесів управління в соціально-економічних системах» (номер державної реєстрації 0113U005083, 2014-2023 роки). Здобувачем виявлено тенденції розвитку регіональних фармацевтичних ринків та удосконалено підхід до оцінювання ефективності та прогнозування розвитку регіональних фармацевтичних ринків України.

2. Новизна наукових результатів, отриманих в дисертації

Серед основних результатів проведеного дослідження, які розкривають суть дисертації і містять елементи наукової новизни можна виділити наступні:

удосконалені:

модель оцінювання привабливості фармацевтичного ринку, які передбачають визначення рівнів функціонування в рамках запропонованої шкали лінгвістичних термів в залежності від заданих показників роздрібного товарообігу фармацевтичних товарів, виробів медичного призначення, косметичних товарів та парафармацевтичної продукції. Суть удосконалення полягає у врахуванні галузевої специфіки ринку і асортименту продукції фармацевтичних компаній;

інструментарій визначення кон'юнктури фармацевтичного ринку на основі гравітаційних моделей та їх модифікацій, що доводять домінування окремих регіонів та дають змогу формування нової структури фармацевтичного ринку залежно від еластичності реакції суб'єктів роздрібної торгівлі фармацевтичного ринку в контексті проаналізованих кон'юнктурних чинників;

процедура оцінювання впливу екзогенних та ендогенних чинників на формування та розвиток регіональних фармацевтичних ринків, яка, на відміну від існуючих, враховує вплив демографічних, економічних, медико-фармацевтичних та екологічних чинників та дає змогу їх оцінити;

методичний підхід до формування оптимальної структури фармацевтичного ринку в регіонах України, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на кластерному аналізі, що дає змогу визначити напрямки оптимізації структури регіональних фармацевтичних ринків роздрібної торгівлі на засадах системного підходу;

механізм формування стратегії розвитку фармацевтичного ринку роздрібної торгівлі, що передбачає прогнозування тенденцій зміни окремих показників його функціонування для різних сценаріїв розвитку, а також визначення діапазонів

зміни кожного із вхідних показників, за яких значення результуючого показника функціонування фармацевтичного ринку залишається оптимальним, а також обґрунтовано короткострокове прогнозування за допомогою нейронечітких технологій;

отримали подальший розвиток:

теоретичне узагальнення інструментарію маркетингових досліджень та інструментів оцінювання привабливості функціонування фармацевтичного ринку, що ґрунтується на положенні системного аналізу, який є універсальним засобом дослідження складних економічних процесів та дає змогу вирішення такі завдання як оцінювання стану та ідентифікація параметрів систем;

аналітичний підхід до прогнозування процесів, що мають місце на регіональних фармацевтичних ринках у контексті впровадження нейронечітких технологій, які дають змогу розглядати такі процеси за відсутності достовірних даних, неповної і нечіткої статистичної інформації, складних функціональних залежностей між параметрами цих процесів, що дозволить сформулювати систему підтримки прийняття рішень щодо визначення шляхів підвищення привабливості фармацевтичного ринку в регіонах України.

3. Ступінь обґрунтованості положень, висновків та пропозицій

Основні положення, висновки та пропозиції, що наведені в дисертації, відповідним чином обґрунтовані. До такого висновку можна дійти з урахуванням наступного:

у процесі проведення досліджень регіональних фармацевтичних ринків здобувач використовував результати вітчизняних та зарубіжних розробок в обраній предметній галузі;

рекомендації щодо практичного застосування основних положень дисертації розроблено з урахуванням існуючого на даний час інституційного середовища, правового поля та науково-методичного забезпечення процесів управління розвитком фармацевтичних ринків регіонів України;

результати дослідження, які виносяться на захист, було отримано завдяки своєчасному застосуванню відповідних методів, зокрема *монографічного та системного аналізу* – для дослідження теоретичних основ розвитку регіональних фармацевтичних ринків; *динамічного та статистичного аналізу, метод порівняння, логічного узагальнення* – для аналізу тенденцій функціонування та розвитку регіональних фармацевтичних ринків; *теорія логіки і кластерного аналізу* – для узагальнення інструментарію кластерного аналізу регіональних фармацевтичних ринків; *логічного узагальнення* – для розробки механізму оцінювання впливу екзогенних та ендогенних чинників на розвиток регіональних фармацевтичних ринків; *кількісний аналіз, економіко-математичне моделювання, графічний метод* – для розробки моделі оцінювання ефективності функціонування регіональних фармацевтичних ринків; *кластерного аналізу* – для розробки моделі оцінки привабливості фармацевтичних ринків; *нейромережевий аналіз* – для прогнозування та розробки моделі дослідження кон'юнктури фармацевтичного ринку;

поставлені завдання вирішувалися із застосуванням програми аналізу даних

STATISTICA;

правове поле дослідження склали чинні законодавчі й нормативні документи щодо регулювання розвитку регіональних фармацевтичних ринків;

інформаційною базою дослідження є статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерства охорони здоров'я України, матеріали періодичних видань та засобів масової інформації, ресурси мережі Інтернет, результати досліджень автора.

Все це дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації, сформовані здобувачем за результатами проведених досліджень літературних джерел, аналізу статистичних даних та модельних розрахунків, мають належний рівень обґрунтованості.

4. Стиль викладення матеріалів дисертації та автореферату

Матеріали, наведені в дисертації та авторефераті Торб'яка Б.М., викладені структуровано та в логічній послідовності. В дисертації розкрито усі положення та результати, що характеризують наукову новизну та виносяться автором на захист.

Вивчення тексту дисертації та автореферату дають підстави стверджувати, що в авторефераті належним чином відображені зміст дисертації та її основні висновки. Проведений аналіз матеріалу, викладеного в авторефераті дозволяє констатувати, що в ньому належним чином розкрито основні результати, отримані в процесі досліджень, ступінь наукової новизни отриманих результатів, їхня практична цінність та висновки. За структурою та змістовим наповненням автореферат відповідає вимогам, що ставляться МОН України до публікацій такого типу. Основні положення дисертації та автореферату є ідентичними.

Дисертація та автореферат викладені та оформлені з дотриманням вимог, що висуваються до кандидатських дисертацій та авторефератів дисертацій.

5. Оцінка публікацій

Основні положення дисертації опубліковано в 10 наукових працях, зокрема: 5 у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у виданнях іноземних держав та 4 публікації за матеріалами конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 4,33 ум. друк. арк., особисто здобувачу належить 4,22 ум. друк. арк.

Кількість наукових статей та їх обсяг відповідають вимогам, що стосуються основного змісту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

6. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Подана на розгляд дисертація Торб'яка Б.М. містить усі необхідні структурні елементи та включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел із 157 найменувань і 3 додатків. Робота містить 14 таблиць, 32 рисунки. Обсяг основного тексту дисертації становить 156 сторінок машинописного тексту. Робота написана українською мовою, з дотриманням наукового стилю викладання матеріалу.

Виклад тексту дисертації є структурованим, прослідковується взаємозв'язок між окремими розділами та параграфами роботи. Обраний стиль викладу наукового матеріалу дозволив автору розкрити суть проблеми, дослідити її теоретичні й практичні аспекти, зробити науково обґрунтовані висновки та сформулювати пропозиції.

За змістом, структурою та оформленням робота відповідає вимогам МОН України до кандидатських дисертацій. У роботі сформульовано мету, об'єкт та предмет дослідження. Для досягнення поставленої мети здобувачем сформульовано і вирішено низку задач. Запропоновані варіанти вирішення задач дозволяють робити висновки про фаховий рівень автора роботи.

7. Практичне значення результатів роботи

Отримані результати та сформульовані рекомендації формують методичну базу для визначення напрямів інтенсифікації маркетингових стратегій фармацевтичних компаній на регіональних ринках.

Практичні рекомендації становлять методичну основу для проведення оцінювання та прогнозування розвитку регіональних фармацевтичних ринків. До результатів, що мають найбільше практичне значення, належать:

- запропонований підхід до оцінювання привабливості фармацевтичного ринку;
- досвід застосування кластерного аналізу фармацевтичного ринку;
- механізм формування стратегій розвитку фармацевтичного ринку;
- підхід до аналізу і прогнозування процесів функціонування фармацевтичного ринку роздрібною торгівлею за допомогою нейронечітких технологій.

Результати наукових досліджень були використані в роботі ТОВ «Іва-Фарм» (довідка №206 від 06.02.2019 р.), в КП «Обласний аптечний склад» Івано-Франківської області (довідка №56 від 20.02.2019 р.), а також в навчальному процесі ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» при викладанні курсів «Стратегічне управління» та «Маркетинговий менеджмент» (довідка 01-23/51 від 12.02.2019 р.).

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Не применшуючи ваги і беззаперечної значимості отриманих позитивних результатів, треба відмітити наступні зауваження та дискусійні положення дисертації:

1. у п. 1.1 дисертації «Регіональні фармацевтичні ринки: формалізація елементів та механізми впливу екзогенних та ендогенних чинників» доцільно не просто описати ендогенні та екзогенні чинники, які визначають розвиток фармацевтичного ринку, але і згрупувати їх, порівнюючи різні класифікації;

2. у процесі висвітлення п. 2.3 «Інформаційна підтримка маркетингових досліджень на фармацевтичному ринку» фактично поза увагою здобувача залишився аналіз сильних і слабких сторін застосування статистичних та економіко-математичних методів і моделей в маркетингових дослідженнях

фармацевтичного ринку. Дискусійною є класифікація інструментів дослідження за цільовим призначенням отримання кількісної чи якісної інформації, оскільки, частина інструментів (наприклад, інтерв'ю, анкетне опитування тощо) може бути корисною в отриманні обох видів інформації. Крім того, виклад матеріалу даного підрозділу носить суто описовий характер, відсутніми є авторські пропозиції щодо інформаційної підтримки маркетингових досліджень на фармацевтичному ринку;

3. з тексту дисертації залишається незрозумілим, який зміст вкладає здобувач у поняття «привабливість функціонування регіонального фармацевтичного ринку» (п. 3.1). Разом з тим, автор у р.3.2 вказує, що «елементами, які відображають привабливість, можуть бути: кількість аптек, кількість відвідувань за зміну амбулаторно-поліклінічних закладів, кількість лікарняних ліжок тощо». Були б доречними і виграшними для роботи цілісне обґрунтування критеріїв, за якими здобувач рекомендує оцінювати привабливість функціонування регіонального фармацевтичного ринку.

4. на с. 168 дисертації здобувач стверджує, що «на основі функціональної залежності рівня привабливості функціонування фармацевтичного ринку від окремих показників можна спрогнозувати їх значення ...». Виникають питання про аналітичну форму залежності, а також власне про показники, які використовувалися для моделювання;

5. залишається незрозумілим, котра з вирішених у рамках проведених здобувачем досліджень задач забезпечує досягнення поставленої мети дослідження, а саме – розробки теоретико-методичного забезпечення та практичного інструментарію оцінювання *ефективності* фармацевтичних ринків в регіонах України. Треба зауважити, що в роботі відсутня сама постановка задачі оцінювання рівня ефективності фармацевтичного ринку, а також не вказано, що здобувач розуміє під поняття «ефективність ринку»;

6. у матеріалах, наведених у дисертації та авторефераті не вказано критерії, за якими оцінювалася точність прогнозів тенденцій розвитку фармацевтичного ринку (п. 3.3 дисертації).

Загальний висновок

Дисертаційну роботу Торб'яка Б.М. «Оцінювання привабливості та прогнозування розвитку фармацевтичних ринків в регіонах України» можна визнати завершеним науковим дослідженням, результати якого дозволяють вирішити спектр актуальних науково-практичних задач, орієнтованих на формування регіональних фармацевтичних ринків в Україні, а також оптимізацію маркетингових стратегій фармацевтичних компаній. Дисертація Торб'яка Б.М. за змістом та якістю теоретичних та методичних розробок відповідає рівню дисертацій на здобуття наукового ступеню кандидата економічних наук. Для вирішення поставлених у роботі задач здобувач використовує відповідний інструментарій, висновки до дисертації впливають із результатів проведеної роботи.

Тема дисертації та характер вирішених у роботі задач відповідає паспорту спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Зазначені у даному відгуку зауваження суттєво не знижують загальної позитивної оцінки роботи. Автореферат дисертації належним чином розкриває основні її положення та висновки.

На підставі проведеного аналізу вважаю, що подана до захисту дисертація «Оцінювання привабливості та прогнозування розвитку фармацевтичних ринків в регіонах України» за змістом і оформленням відповідає вимогам п. 9. 10, 12. 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 159 від 30.12.2015 р.), а її автор, Торб'як Богдан Михайлович, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук, доцент
професор кафедри економіки і підприємництва,
Ужгородського національного університету

С.С. Слава

